

شیوه‌های پرداخت در معاملات تجاری بین‌المللی با تأکید بر اعتبارات اسنادی

رضا نصیری اقدم^۱

پیمان دادرسی^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۱۰/۱۰ تاریخ پذیرش نهایی: ۹۶/۰۲/۲۷

چکیده

گسترش روزافزون تجارت فرامرزی، به ویژه پس از جنگ جهانی دوم از یک سو و علاقه وافر کشورهای مبتنی بر نظام اقتصادی بازار آزاد به آزادسازی مقررات تجاری خود از سوی دیگر، علمای حقوق را بر آن داشت تا راهی برای تطبیق حقوق با این تغییرات بیابند. نتیجه این تکاپو «حقوق تجارت بین‌الملل» نامیده می‌شود. موانعی که در گسترش تجارت در عرصه بین‌المللی وجود داشت از جمله عدم شناخت کافی طرفین از حسن شهرت تجاری و حقوقی همدیگر و عدم امکان اجرای تصمیمات قضائی و داوری اتخاذ شده یک کشور در کشور دیگر،... مسئولان را بر آن داشت تا جهت تشویق سرمایه‌گذاری اقدام به استفاده از ابزاری نمایند که تضمین‌کننده امنیت تجارت در عرصه بین‌المللی و حقوق طرفین قرارداد باشد؛ بهترین ابزاری که در این زمینه تدوین گردید اعتبار اسنادی است. به موجب آن، بانک گشاینده تعهد می‌نماید در قبال ارائه اسناد مورد پذیرش طرف دیگر قرارداد، وجه تودیعی خریدار را در موعد مقرر به فروشنده بپردازد. به منظور یکنواختی قوانین و مقررات حاکم بر اعتبارات اسنادی نهادهای بازرگانی بین‌المللی اقدام به تدوین مقررات متفاوتی نمودند. یکی از موفق‌ترین مقرراتی که در این عرصه وضع گردید و مورد قبول فعالان تجارت بین‌الملل قرار گرفت مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی (یو.سی.پی.) می‌باشد که هدف آن برقراری یک رشته ضوابط قراردادی به منظور همگونی عملیات اعتبارات اسنادی در کشورهای مختلف می‌باشد که در حال حاضر بهترین و متداول‌ترین روش

^۱ دانشجوی دوره کارشناسی ارشد، گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات،

دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

^۲ استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی،

تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

پرداخت بین‌المللی مورد قبول بانک‌ها نیز می‌باشد و بعنوان شاهرگ حیاتی بازرگانی بین‌المللی مورد توجه قرار می‌گیرد.

کلید واژه‌ها

اعتبار اسنادی، تعهد قراردادی بین‌المللی، مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی، ماهیت حقوقی اعتبار اسنادی، اصول حقوقی حاکم بر اعتبار اسنادی.

۱-۱- مقدمه

این مقاله در صدد آن است که ماهیت حقوقی اعتبارات اسنادی اعم از داخلی یا بین‌المللی را تبیین نموده، مشخص نماید پس از گشایش چه جنبه‌های حقوقی‌ای ممکن است بر آن حادث گردد و قانون حاکم بر آن کدام است و چنانچه اختلافی در این میان روی دهد توسط چه مرجعی باید حل و فصل گردد؟

بازرگانی بین‌المللی ماهیتی متفاوت از بازرگانی داخلی دارد؛ زیرا طرفین معامله‌ی بین‌المللی در کشورهای مختلف اقامت یا فعالیت دارند و انجام معامله و تهیه کالا یا انجام خدمات از یک سو مستلزم رعایت قوانین محلی و متبوع طرفین معامله خواهد بود و از طرف دیگر در این معاملات طرفین نیازمند خدمات بانک‌ها، شرکت‌ها و مؤسسات بیمه، حمل و نقل، انبارداری، گمرک و غیره می‌باشند که لازمه انجام آن رعایت قوانین و مقررات و محدودیت‌های خاصی می‌باشد. از اینرو روابط طرفین معامله در تجارت بین‌المللی از پیچیدگی ویژه‌ای برخوردار است. از آنجا که اشراف به عرف و قوانین همه کشورهای برای هیچ بازرگانی با همه امکاناتی که در اختیار دارد ممکن نیست و این وضعیت در موارد فراوانی باعث ایجاد موانع و دشواری‌هایی است که بازرگانان بین‌المللی را از فعالیت باز می‌دارد و رکود مبادلات تجاری را بدنبال دارد، بازرگانان بین‌المللی برای از میان برداشتن این مشکلات و موانع، عادات و رسوم تجاری را معمول داشته و فعالیت‌های خود را براساس آن تنظیم و تطبیق نموده‌اند. روی آوردن بازرگانان بین‌المللی به استفاده از این روش دلایل متعددی دارد که مهمترین آنها را می‌توان در ایجاد اطمینان به انجام تعهدات طرفین معامله، انعطاف‌پذیری و سرعت در انجام عملیات اعتبار اسنادی و تأمین اعتبار مالی مورد نیاز برای انجام معاملات بین‌المللی دانست. در این روش فروشنده اطمینان دارد که بهای کالا یا مبیع را نه از خریدار بلکه از بانکی که مورد اعتماد اوست و اعتبار را به وی ابلاغ نموده، دریافت خواهد کرد و نگران نیست که مبادا کالایش از دست برود و بهای آن را نتواند دریافت دارد. از طرفی خریدار به بانک گشاینده اعتبار این

اختیار و نمایندگی را می‌دهد که تنها در قبال دریافت اسناد و مدارک مشخصی که حاکی از ارسال کالا برای وی باشد، موجبات پرداخت بهای کالا و دریافت آن را از جانب فروشنده فراهم آورد. بدیهی است هرچه مبادلات و معاملات بازرگانی بیشتر و سریع‌تر انجام شود، برای عاملان این فعالیت‌ها منافع بیشتری خواهد داشت. از این رو بازرگانان، خصوصاً در عرصه بین‌المللی که منافع تجارت بیشتر و امکان رقابت فراوان تر است همواره به دنبال شرایطی هستند که مانع رکود فعالیت‌های تجاری آنان شده و امکانات بیشتر برای رسیدن به اهداف موردنظر در اختیار آنان قرار دهد. برای رسیدن به این منظور یکی از ابزارهایی که مورد استفاده قرار گرفته و مؤثر بوده، پرداخت بهای کالاها به روش گشایش اعتبارات اسنادی است و می‌توان گفت فراگیر شدن این روش در سراسر جهان نشانه آشکاری از بازده مطلوب آن در روابط بازرگانان بین‌المللی است. بدین ترتیب بکارگیری این روش باعث می‌شود که فعالیت‌های تجاری با سرعت و سهولت لازم جریان یابد و امنیت و اطمینان خاطر برای متعاملین برقرار شود؛ به عبارت دیگر استفاده از اعتبارات اسنادی باعث گردیده که خریداران و فروشندگان که در کشورهای مختلف اقامت دارند با استفاده از این روش آسوده و مطمئن به تجارت و فعالیت بپردازند. اهمیت این روش اکنون بدانجا رسیده که مقررات آن به صورت یکنواخت در غالب کشورهای جهان به مرحله اجرا درآمده و تاکنون چندین بار مورد اصلاح و تجدید نظر قرار گرفته است. مقررات متحد الشكل اعتبارات اسنادی که امروزه مورد عمل قرار گرفته، از آنجا که مقبولیت بین‌المللی دارد، در مواردی که طرفین توافقی برخلاف آن ندارند برای تفسیر و تکمیل اراده آنان به کار گرفته می‌شود. بازرگانان بین‌المللی با تکیه بر این مقررات اطمینان یافته‌اند که اگر فروشنده، کالا را برای خریدار ارسال دارد به محض ارائه اسناد و مدارکی که حاکی از انجام تعهداتش باشد، بانک مورد اعتماد او با تطبیق اسناد و مدارک ارائه شده بدون درنگ نسبت به پرداخت بهای کالا، براساس قراردادی که با خریدار منعقد نموده و منطبق با شرایط اعتبار اسنادی است، اقدام خواهد نمود. خریدار نیز اطمینان دارد که تنها در قبال دریافت اسناد و مدارک تصریح شده در قرارداد گشایش اعتبار و براساس شرایط مورد توافق فروشنده قادر خواهد بود بهای کالا را دریافت نماید؛ زیرا با ارائه اسناد به بانک و دریافت بهای کالا فروشنده هیچ تسلطی بر کالا نخواهد داشت و تنها خریدار با ارائه اسناد و مدارک مربوطه قادر خواهد بود که کالا را ترخیص نموده و در اختیار بگیرد. اگر به این واقعیت نظر داشته باشیم که در عمل بانک‌های گشاینده اعتبار براساس اعتمادی که به مشتریان خود دارند بدون دریافت کل مبلغ اعتبار و تنها با دریافت درصدی از آن مبادرت به گشایش اعتبار می‌نمایند که در حقیقت امکانات متقاضی

اعتبار یا خریدار، برای انجام معامله به نحو قابل ملاحظه‌ای افزایش می‌یابد، این نتیجه حاصل می‌شود که استفاده از این روش از این جهت هم در رونق معاملات تجاری بین‌المللی اثرگذار می‌باشد.

در توضیح این مطلب باید خاطر نشان ساخت که امروزه در عرصه بازرگانی کاربرد اعتبار کمتر از دارایی مادی نیست. بدین معنی که هم در بازرگانی داخلی و هم در بازرگانی بین‌المللی، اساس مبادلات و فعالیت‌های بازرگانان را وجود اطمینان و داشتن اعتبار متعاملین تشکیل می‌دهد.

اعتبار تجاری اگرچه سرمایه محسوس و ملموس به نظر نمی‌رسد ولی در حقیقت کارگشای تنگناهای مالی و پولی بازرگانان است که در همه احوال از ثمرات آن برخوردار می‌شوند و اهمیت این وضعیت، در بازرگانی بین‌المللی که محور اصلی مناسبات و مبادلات بازرگانان را تشکیل می‌دهد به مراتب بارزتر می‌شود؛ زیرا اگر در بازار داخلی، بازرگانان براساس شناخت شخصی و روابط اقتصادی و اجتماعی که با یکدیگر دارند به سهولت طرف تجاری مطمئن خود را گزینش نموده و با او وارد دادوستد می‌گردند، در عرصه بین‌المللی امکان چنین شناخت و انتخابی وجود ندارد؛ بنابراین تنها اعتبار تردید ناپذیر بازرگانان بین‌المللی، می‌تواند امکان ابراز وجود را به آنان داده تا در رقابت‌های اقتصادی حضوری مؤثر، فعال و ثمربخش داشته باشند. در این راستا، بانکهای تجاری به عنوان مؤسساتی که از توان مالی و اعتبار اقتصادی برخوردارند به کمک بازرگانان بین‌المللی آمده و با گشایش اعتبار و دریافت قسمتی از ارزش کل اعتبار به فروشنده اعلام می‌نمایند که اعتباری به نفع او گشایش یافته که براساس شرایط اعتبار از جانب بانک پرداخت خواهد شد.

اگرچه بانک‌ها برای گشایش اعتبار کارمزد دریافت می‌دارند و بهره‌ای به اعتبار اختصاص می‌دهند، اما این هزینه‌ها به مراتب از اخذ وام برای خریدار مساعدتر است درحالی که همان نتیجه را برای وی به بار می‌آورد. بعلاوه از آنجا که مسئولیت انجام قسمتی از اقدامات به بانک‌ها محول می‌گردد، میزان دقت و اطمینان را افزایش داده و امکان بروز تقلب و اشتباه را کاهش می‌دهد.

بدین ترتیب با استفاده از این روش در روابط تجاری بین‌المللی نتایجی به دست می‌آید که می‌توان آن را این‌گونه خلاصه کرد: افزایش امکانات مالی بازرگانان بین‌المللی، ایجاد اطمینان و اعتماد متقابل بین فروشندگان و خریدارانی که در کشورهای مختلف اقامت و فعالیت دارند، استفاده از تخصص کارشناسان بانک‌ها برای انجام دقیق قراردادهای، ایجاد سرعت در انجام

معاملات، کاهش خطرات و نهایتاً صرفه جویی در هزینه‌ها و تقلیل آن و تحصیل سود بیشتر (افتاده، ۹۸-۹۹).

۱-۲- ماهیت حقوقی اعتبارات اسنادی

اعتبار اسنادی روش جاری پرداخت در قراردادهای بین‌المللی فروش کالا و صدور خدمات است که مقررات مربوط به آن توسط اتاق بازرگانی بین‌المللی تحت عنوان " رویه و مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی " تدوین گردیده است. در شیوه اعتبار اسنادی بانک‌ها با پذیرش نوعی نمایندگی از طرفین قرارداد پایه، عمل تحویل و تحول موضوع قرارداد پایه را بعهده می‌گیرند که با گشایش اعتبار اسنادی به میزان مبلغ قرارداد پایه برای ذینفع، ذمه طرف متعهد به پرداخت مبلغ قرارداد بری گردیده و بدین ترتیب مبلغ قرارداد پرداخت شده تلقی می‌گردد. اعتبار اسنادی از نظر قالب حقوقی، قرارداد بوده و برخلاف نظر برخی از علمای حقوق ماهیتاً نمی‌توان آن را ایقاع یا از نوع عقود معین مانند عقد ضمان، مضاربه، جعاله یا نوع دیگری از عقود معین قلمداد نمود و با توجه به اینکه با ماهیت هیچکدام از عقود معین مطابقت نمی‌یابد بنابراین وفق ماده ۱۰ قانون مدنی بعنوان یک قرارداد مستقل خصوصی قابل بررسی بوده و همچون اسناد تجاری به قیاس اولویت از اصول استقلال اعتبار اسنادی، رعایت دقیق مفاد اسناد و بالتبع، اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات برخوردار می‌باشد و تنها استثناء وارده و مانع اجرای تعهد بانک، ایراد تقلب موثر می‌باشد. قراردادهای مبنای گشایش اعتبار برای بانک‌ها الزام آور نیستند حتی اگر در متن اعتبار به این قراردادهای پایه فیما بین ذینفع و متقاضی اعتبار اشاره شده باشد؛ بنابراین در عملیات و چرخه اعتبارات، اسناد معامله میشوند و نه کالاها، خدمات و سایر موضوعاتی که اسناد مربوط به آنها هستند (ایمانی مرکید، ۱۳۷۶، ۱۳).

اعتبار اسنادی، یک نهاد حقوق تجارت غربی است که از طریق اتاق بازرگانی بین‌المللی، در سطح جهانی رواج و قبول عامه یافته است. منشاء اعتبارات اسنادی، برات در صورتهای قدیمی آن است. امروزه مولفین حقوق تجارت و حقوق تجارت بین‌الملل، چه در کشورهای حقوق نوشته و چه در کشورهای حقوق کامن لا، به اتفاق آراء بر این عقیده اند که اعتبارات اسنادی تا حدودی شبیه برات، فرد اکمل اسناد تجاری به مفهوم خاص آن است (اعظمی زنگنه، بی‌تا، ۲۲۱) و اهم اوصاف و ویژگی‌های آن را بخود گرفته است. بر این اساس، در مقام تحلیل ماهیت حقوقی این سند تجاری، برخی حقوق حاکم بر برات را بر این سند تجاری- بانکی بار می‌کنند.

در حقوق فرانسه، قرارداد مقدماتی گشایش اعتبار، از جمله عقود بی‌نام (Ripert, 1954, 869-870). بحساب آمده است و اعتبارات اسنادی مربوطه، مثل مطلق اعتبارنامه‌ها، از اسناد تجاری به معنی خاص محسوب نمی‌شوند و تعهدات ناشی از آن، به ویژه در نوع اعتبار اسنادی غیر قابل برگشت، از مصادیق یک عقد لازم یا قرارداد الزام آور می‌باشد. به این معنی که بانکی که چنین تعهداتی را پذیرا شده است، از پذیرش دستورات خریدار، مبنی بر عدم پرداخت ثمن معامله یا مبلغ اعتبار به فروشنده در صورت احراز شرایط مقرر در اعتبار، امتناع خواهد کرد و ابطال اعتبار را نخواهد پذیرفت. از همین رو، در قلمرو حقوق بانکی، از اعتبار اسنادی در نوع غیرقابل برگشت، به عنوان «تعهد الزام آور بانکی» یاد می‌کنند (Ripert, 1986, 366).

در حقوق عرفی انگلیس، برای اعتبارات اسنادی، قائل به ماهیت خود بخود تصفیه شونده (اخلاقی، ۷۸ تا ۸۰) شده‌اند. ماهیت خود بخود تصفیه شونده اینگونه اسناد، ناشی از وثیقه بودن اسناد حمل است. به این معنی که بانک، با برخورداری از حق وثیقه نسبت به کالا در هر صورت می‌تواند با فروش کالا، طلب خود را تصفیه کند.

در کشور ما تا قبل از انقلاب اسلامی ایران و دگرگونی پاره‌ای از نهادهای حقوقی، اعتبار اسنادی را غالباً از مصادیق قراردادهای خصوصی موضوع ماده ۱۰ قانون مدنی به شمار می‌آورده‌اند. پس از انقلاب، با زیر سؤال رفتن ماده ۱۰ قانون مدنی از یک سو و تصویب قانون عملیات بانکی بدون ربا مصوب شهریور ماه ۱۳۶۲ از سوی دیگر، باب بحث‌های جدیدی در مورد ماهیت حقوقی این گونه اسناد گشوده شد. با این توضیح که حسب نظرات برخی از حقوقدانان، قانون عملیات بانکی بدون ربا، اجازه انجام عملیات بانکی را فقط در قالب عقود معین و به ویژه مضاربه، اجاره به شرط تملیک، معاملات اقساطی، مزارعه، مساقات، سرمایه‌گذاری مستقیم، معاملات سلف و جعاله داده است. براین اساس، تلاش‌های ارزنده و قابل تقدیری در تحلیل ماهیت اینگونه اسناد و قراردادهای، در قالب عقود معین مذکور به عمل آمد و از میان این عقود، قالب عقد جعاله و مضاربه را بیشتر برارزنده اعتبارات اسنادی یافتند و بر این عقیده شدند که از نظر عقود اسلامی، اعتبار اسنادی، هم بعنوان جعاله و هم به صورت مضاربه، عملی است.

نگارنده بر این عقیده است که تحلیل اعتبارات اسنادی در قالب عقود معین به ویژه جعاله و مضاربه، هرچند از جهت نظری، جالب و آموزنده است، ولی در نهایت بحث عبث و بیهوده‌ای می‌باشد و عدم برانزندی اینگونه قالب‌ها را به منصفه ظهور می‌رساند، زیرا اوصاف و ویژگی‌های اسناد اعتباری را نادیده می‌انگارد و به مثابه مباحثی است که برخی از حقوقدانان در تحلیل

ماهیت حقوقی برات، در قالب عقود «انتقال طلب»، «حواله»، «تبدیل تعهد» و امثال آن به عمل آورده‌اند. چرا که تحلیل اعتبارات اسنادی در قالب ماده ۱۰ قانون مدنی بعنوان قراردادی مستقل بدون شک بهترین شرایط را جهت حفظ کلیه شرایط و ویژگی‌های منحصر بفرد اعتبار و اعمال مقررات حاکم بر آن فراهم می‌آورد.

۲-۱- اقسام اعتبارات اسنادی

اعتبارات اسنادی صرفاً ابزاری برای پرداخت نیستند، بلکه می‌توانند وسیله ایجاد اعتبار نیز باشند. از این رو اعتبارات اسنادی به دو نوع اصلی تقسیم می‌گردند: اعتبارات اسنادی تجاری و اعتبارات اسنادی تضمینی. (گائو ایکس یانگ و روس پی.بوکلی، ۳۰۹).

۱. اعتبارات اسنادی تجاری

اعتبارات اسنادی تجاری شکل سنتی و قدیمی اعتبارات اسنادی است که به عنوان یک مکانیسم پرداخت و تامین منابع مالی برای بیع بین‌المللی کالا ایجاد گردید. این مکانیسم بسیار منعطف است و طرفین می‌توانند اعتبار را به گونه‌ای تنظیم کنند که مقاصدشان را برآورده ساخته و از منافعتشان حراست نماید. این مکانیسم درجه بالایی از فایده و کارایی تجاری را داراست و در روند عادی تجارت برای کلیه طرف‌های درگیر در عملیات مفید است. در چارچوب این مکانیسم، فروشنده (ذینفع اعتبار) اسناد مالکیت کالا را تا زمانی که به بانک گشاینده اعتبار، ارائه و تسلیم نماید در اختیار و کنترل خود دارد. در همین زمان ثمن (در مقابل تسلیم اسناد) به فروشنده پرداخت یا برات صادره از سوی او، توسط بانک گشاینده اعتبار قبول می‌گردد. فروشنده تقریباً با خطر عدم پرداخت ثمن مواجه نیست؛ زیرا از این طریق، اعتبار بانک گشاینده جایگزین اعتبار خریدار می‌گردد. خریدار (متقاضی گشایش اعتبار) به استثنای فرض تقلب، اطمینان خاطر می‌یابد تا زمانی که اسناد مقرر به بانک پرداخت کننده تسلیم نگردیده است، پول او از تصرف خارج نخواهد شد. اسنادی که نه تنها بیانگر اجرای تعهد ناشی از عقد بیع از سوی فروشنده‌اند، معرف مالکیت کالای موضوع عقد نیز هستند. افزون بر این، مکانیسم اعتبار اسنادی معمولاً نیاز فروشنده به وجوه نقد و نیاز خریدار به وام و اعتبار را برآورده می‌سازد. این واقعیت که هیچ یک از طرفین در آن واحد بر مبیع و ثمن مسلط نیستند باعث می‌شود تا خطر سوء استفاده از این مکانیسم مهار گردد (Megrah, 1982, 225, 256).

در این میان بانک هم به نوبه خود کارمزد می‌گیرد و در قبال اعطای وام و اعتبار به خریدار در ازای اسناد تسلیم شده از سایر اموال او وثیقه و رهن گرفته می‌شود تا موجبات اطمینان بانک فراهم گردد.

۲. اعتبارات اسنادی تضمینی

اعتبارات اسنادی تضمینی در دهه ۱۹۵۰ به جهت اینکه «قوانین، آیین‌نامه‌ها، اساسنامه‌ها و اختیارات بانک‌های امریکا را برای ضمانت دیگران محدود می‌کرد»^۱ توسعه و تکامل یافت. این نوع اعتبارات اسنادی در دهه ۱۹۶۰ به طور وسیعی در ایالات متحده معمول شد و از دهه ۱۹۷۰ به بعد به نحو روزافزونی در سطح جهان رواج یافت. از نظر حقوقی، اعتبارات اسنادی تضمینی، در همان قالب و چارچوب اعتبار اسنادی تجاری عمل می‌کند. با این همه برخلاف اعتبارات اسنادی تجاری که جهت پرداخت یا تسهیل پرداخت ثمن در بیع بین‌المللی کالا به کار می‌رود، اعتبار اسنادی تضمینی در انواع و اقسام گوناگونی از معاملات استفاده می‌شوند. سایر اقسام اعتبارات اسنادی مشتقاتی از این دو نوع می‌باشند.

ذیلاً به بررسی پرکاربردترین انواع اعتبار اسنادی می‌پردازیم:

اعتبارات از جهت صدور و امکان تغییر و ابطال آن به دو صورت قابل گشایش می‌باشند:

۳. اعتبارات اسنادی قابل برگشت^۲ - اعتبارات اسنادی غیرقابل برگشت^۳

باستناد بند ب ماده ۷ مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی «کلیه اعتبارات باید بطور وضوح مشخص گردد آیا قابل برگشت یا غیرقابل برگشت هستند در صورت فقدان چنین تصریحی اعتبار قابل برگشت تلقی خواهد گردید».

اعتبارات اسنادی غیرقابل برگشت، به جهت ایجاد «تعهد قطعی» برای خریدار و بانک گشایش‌کننده اعتبار از ارزش و اهمیت خاصی برخوردار است و قراردادهای بین‌المللی خرید و فروش غالباً بر مبنای این نوع اعتبارنامه انجام می‌گیرد؛ زیرا هر گونه تغییری در شرایط مندرج در اعتبار و یا ابطال آن باید با توافق بانک صادرکننده اعتبار و ذینفع صورت پذیرد و بانک بازکننده اعتبار مکلف است به تعهدات مندرج در متن اعتبارنامه، از جمله انجام پرداخت یا

^۱ U.C.C. Article ۵

^۲ Revocable L/C

^۳ Irrevocable L/C

فراهم آوردن وسیله پرداخت و شرایط قبولی (در صورتیکه بروات به عهده بانک مذکور توسط ذینفع کشیده شده) عمل نماید.

برای تعیین این که اعتبار اسنادی قابل برگشت یا غیرقابل برگشت است در سیستم سوئیفت کافی است به کد ۴۰A آن اعتبار رجوع شود. چنانچه در ذیل کد مزبور واژه Irrevocable درج شده باشد اعتبار، غیرقابل برگشت بوده و چنانچه Revocable درج شده باشد اعتبار، قابل برگشت می باشد (زمانی فراهانی، ۳۳).

اعتبارات اسنادی از لحاظ قابلیت نقل و انتقال آن از طرف ذینفع به اشخاص ثالث نیز بااستناد ماده ۳۸ یو.سی.پی. ۶۰۰ به صورت‌های زیر تقسیم می‌شوند:

۴. اعتبارات اسنادی قابل انتقال^۱ - اعتبارات اسنادی غیرقابل انتقال^۲

هریک از این دو نوع اعتبار ممکن است شامل اعتبارات اسنادی وارداتی یا صادراتی، قابل برگشت یا غیرقابل برگشت، تأیید شده یا تأیید نشده گردد.

قابلیت انتقال اعتبارات اسنادی، به معنی و مفهوم ظهرونیسی و آثار و احکام آن نیست و اعتبار قابل انتقال فقط یکبار می‌تواند انتقال یابد. ولی اجزایی از یک اعتبار قابل انتقال (که جمعاً از مبلغ اعتبار تجاوز ننماید) می‌تواند جداگانه منتقل گردد مشروط بر اینکه حمل به دفعات غیرمجاز اعلام نگردیده باشد و مجموع چنین انتقالاتی به مفهوم یکبار تلقی گردد.

گشایش اعتبارات اسنادی، مبتنی بر اعتبار بانکی متقاضی آن است و مشتری متقاضی معمولاً جهت تأمین مبلغ اعتبار، در صدی از آن را بصورت سپرده، نزد بانک واریز می‌کند و کالای موضوع اعتبار به موجب قراردادهای مقدماتی وثیقه مطالبات بانک قرار می‌گیرد به عبارت دیگر بانک نسبت به کالای حمل شده، حق رهن دارد و چنانچه خریدار برای واریز مبلغ اعتبار و تحویل اسناد حمل مراجعه نکند، بانک با برخورداری از حق رهن، می‌تواند اقدام به فروش کالا نموده و با استفاده از حق ممتاز خود مطالبات خود را از محل فروش کالا وصول نماید. براین اساس، برنامه مربوط به کالای موضوع اعتبارات اسنادی، همواره متضمن قید به حواله کرد است و بدین ترتیب بانک اجازه دارد با ظهرونیسی به عنوان انتقال یا به عنوان وثیقه حقوق خود را به مرحله اجرا درآورد.

¹ Transferable L/C

² Non-Transferable L/C

وثیقه بودن کالای موضوع اعتبارات اسنادی، به بانک گشایش کننده اعتبار تضمین کافی می‌دهد. ارزش کالا بموجب صورتحساب تجاری و اسناد دیگر قابل تعیین است و جز در موارد بحران‌های سخت اقتصادی طی مدت حمل، دچار نوسان قیمت چندانی نمی‌شود. معذک خطرانی بانکها را تهدید می‌کند؛ فی‌المثل در مورد کالاهای فاسد شدنی که متصدی باربری علی‌القاعده مسئولیتی از این بابت بعهدده نمی‌گیرد و شرکت بیمه نیز آن را به نحو کاملی بیمه نمی‌کند، امکان بروز مشکلاتی برای بانک وجود دارد. همچنین صدور بارنامه دریایی در نسخ متعدد و امکان معامله متقلبانه نسخ، موجب بروز تعارضاتی میان دارندگان وثیقه نسبت به کالا می‌گردد. به منظور جلوگیری از اینگونه تقلبات، طی سال‌های اخیر موسسات کشتیرانی مکلف شده‌اند تا برای نسخ دیگر بارنامه قید غیرقابل معامله را به چاپ برسانند.^۱

۵. اعتبارات اسنادی مدت‌دار

از میان انواع اعتبارات اسنادی آنچه در سال‌های اخیر بیشتر در کشور ما مورد استفاده قرار گرفته اعتبار اسنادی مدت‌دار است. در این نوع اعتبار براساس توافق فروشنده و خریدار پرداخت مبلغ اعتبار، مدت زمانی پس از حمل کالا صورت می‌پذیرد و فروشنده غالباً برات یا برواتی به سررسیدهای شش ماه تا یکسال از تاریخ حمل، عهده بانک ابلاغ کننده اعتبار صادر می‌کند و آن را همراه اسناد حمل تسلیم بانک مزبور می‌نماید. در سیستم سوئیفت برای تعیین این که آیا اعتبار اسنادی معوق (موخر) است یا خیر باید به کد ۴۱A رجوع شود. عبارت BY DEFERRED PAYMENT بعد از نام بانک معامله کننده نشانه مدت دار بودن اعتبار است و برای مشخص شدن شروع و طول مدت باید به کد ۷۸ رجوع شود.

۳-۱- مقایسه اعتبارات اسنادی با اسناد قابل معامله و قراردادهای

بدین دلیل که برخی اعتبارات اسنادی را ماهیتاً یک سند قابل معامله می‌دانند و برخی معتقدند اعتبار اسنادی نوعی قرارداد است و برای آن ماهیت مجزا قائل نمی‌شوند در این بخش

^۱ علاوه بر انواع یاد شده می‌توان انواع دیگری از اعتبارات اسنادی را نیز نام برد مانند: اعتبار اسنادی گردان، ضمانتی، مدت دار، متقابل و ... جهت کسب اطلاعات بیشتر در این خصوص رجوع شود به:
- زمانی فراهانی، مجتبی، اعتبارات اسنادی بازرگانی، فصل سوم.
- زمانی فراهانی، مجتبی، بانکداری خارجی، فصل دوم.

سعی شده به وجوه تمایز بین آنان پرداخته تا بر جنبه منحصر بفرد بودن اعتبارات اسنادی تأکید بیشتری گردد.

۱. اعتبارات اسنادی و اسناد قابل معامله

اعتبار اسنادی ارتباط نزدیکی با برات دارد. در قدیم گاهی تمایز نهادن بین اعتبار اسنادی و برات دشوار بود. از این رو برخی محاکم اعتبار اسنادی را ماهیتاً یک سند قابل معامله محسوب می‌کردند. در دوران اخیر نیز محاکم همچنان اعتبارات اسنادی را با اسناد قابل معامله قیاس کرده و آن‌ها را مشابه محسوب می‌نمایند.

با این همه اعتبار اسنادی با اسناد قابل معامله متفاوت است. اولاً سند قابل معامله سندی است که برحسب قانون یا عرف تجاری، از طریق قبض و اقباض یا ظهر نویسی به ثالثی که برای آن عوضی داده قابل انتقال می‌باشد. سند قابل معامله تعهدی بدون قید و شرط و منجز است اما اعتبار اسنادی معمولاً این گونه قابلیت نقل و انتقال را ندارد. اعتبار اسنادی معمولاً تعهدی معلق و مشروط است. ایفای تعهد گشاینده اعتبار غالباً منوط و معلق بر ارائه اسناد معینی از سوی ذینفع می‌باشد. ثانیاً یک سند قابل معامله خود قسمی از قرارداد است که نیازمند عوض است، حال آنکه اعتبار اسنادی محتاج به عوض نمی‌باشد.

۲. اعتبارات اسنادی و قراردادها

اعتبار اسنادی از آغاز تا پایان مشتمل بر قراردادهای متعددی است. افزون بر این، اعتبار اسنادی خود نیز یک تعهد است و پاره‌ای اوصاف و خصایص قرارداد را با خود دارد. قراردادی که مدتها به عنوان شبیه ترین قرارداد به اعتبار اسنادی محسوب می‌شد قرارداد بیع براساس شرایط سیف^۱ (قیمت، حق بیمه، هزینه حمل) است. همانگونه که فوقاً ذکر گردید شرح رسمی‌ای که بر ماده ۵ قدیم کد متحدالشکل تجارت امریکا نوشته شده نیز اعتبار اسنادی را «اساساً قراردادی بین گشاینده اعتبار و ذینفع» قلمداد می‌نمود.

با این وجود قواعد سنتی حاکم بر قراردادها از ابعاد گوناگونی قابل انطباق بر اعتبار اسنادی نمی‌باشد.

^۱ CIF

اولاً - اعتبار اسنادی از سوی گشاینده برای ذینفع افتتاح می‌گردد و از لحظه ای که گشایش می‌یابد لازم الاجرا می‌شود لذا نظریه ایجاب و قبول در حقوق قراردادهای در مورد آن اعمال نمی‌گردد.

ثانیاً - اعتبار اسنادی تعهدی است از سوی گشاینده مبنی بر این که توان مالی و اعتبار خود را جایگزین توان مالی متقاضی اعتبار نماید و برای این که اعتبار الزام آور باشد لازم نیست عوضی از سوی ذینفع به گشاینده اعتبار داده شود.

ثالثاً - همانگونه که پروفیسور الینگر خاطر نشان نموده است: با آنکه بین معامله اسناد در قراردادهای سیف و معامله اسناد توسط بانک در اعتبار اسنادی شباهت دیده می‌شود تفاوت این دو در این است که قراردادهای سیف، قرارداد خرید اسناد نیست، بلکه قرارداد خرید کالا است که تسلیم اسناد دلیل آن قرارداد است؛ حال آنکه در اعتبار اسنادی، بانک صرفاً با اسناد سروکار دارد نه با کالایی که اسناد معرف آن است (Ellinger, Supra note, at 199).

چنانچه فرضاً اعتبار اسنادی نوعی قرارداد باشد، بیش از هر چیز یک قرارداد خاص است این در حالیست که پروفیسور جان دولان معتقد است که کاربرد اصطلاح «قرارداد» جهت توصیف اعتبار اسنادی نامطلوب است (Dolan, Supra note, at 2-5).

بنابراین صحیح‌ترین نظر آن است که بگوییم:

«اعتبارات اسنادی ابزاری ویژه و منحصر به فرد است و حقوق قراردادهای تنها تا حدی حقوق اعتبارات اسنادی را تکمیل می‌نماید که اصول قراردادهای با ماهیت ویژه اعتبارات اسنادی در تعارض نباشد.» (Dolan, Supra note, at 2-5)

از مباحث فوق می‌توان دریافت که چرا اعتبار اسنادی به عنوان یک «ترتیب» یا یک «تعهد» تعریف شده است. اعتبار اسنادی محصول عرف تجاری است. اعتبار اسنادی یک «وسیله منحصر به فرد» یا «نوع جدیدی از ابزار خاص بازرگانی» است که به دشواری بین دو مجموعه دکترین‌های شناخته شده حقوقی یعنی حقوق قراردادهای و حقوق اسناد تجاری (اسناد قابل معامله) جای می‌گیرد. اعتبار اسنادی نه قرارداد محض است و نه یک سند قابل معامله محض، بلکه پاره‌ای از اوصاف هر یک از این دو با میزان قابل توجهی از خصایص ویژه خود در یکدیگر در آمیخته شده و اعتبار اسنادی را شکل داده است.

به طور خلاصه، اعتبار اسنادی یک تأسیس خاص تجاری است که متفاوت با هر ابزار دیگری است. هیچ اصطلاحی به جز اعتبار اسنادی نمی‌تواند دقیقاً محتوای آن را نشان دهد.

۴-۱- نتیجه‌گیری

اعتبار اسنادی یک ابزار خاص تجاری است. یک محصول و پدیده خاص تجارت بین الملل که دادگاه‌ها آن را به شکلی که در طول زمان به وسیله بازرگانان تکامل داده شده، به رسمیت شناختند. در روند تکامل تاریخی این نهاد، حقوق اعتبارات اسنادی، احکامی را از قواعد حاکم بر اسناد قابل معامله و قراردادهای اقتباس نمود؛ اما با این وجود حقوق اعتبارات اسنادی منحصر به فرد و ویژه این نهاد است. همانگونه که یکی از صاحب نظران اعتبارات اسنادی می‌نویسد: «ماهیت حقوقی اعتبارات اسنادی موضوعی است که مستعد مطالعات نظری زیادی است. نهادی است با مباحث طولانی و آموزنده. این نهاد با وجود همه تردیدهایی که نسبت به مشروعیت آن وجود داشته، باقی مانده است و نیازهای جامعه تجاری‌ای که هر روز پیچیده‌تر می‌شود را برآورده و در معنای واقعی کلمه، حقوقی خاص خود ایجاد کرده است.» (Kalsou, 1983)

از این رو، بهترین راهکار این است که از همان ابتدا بدانیم اعتبار اسنادی نهادی است متفاوت با هر سند تجاری دیگر. حقوقی که حاکم بر اعتبارات اسنادی است عمدتاً در مقررات یو.سی.بی.^۱ و یو.سی.بی.الکترونیک^۲ و تاحد پایین‌تری در قواعد متحدالشکل ضمانت نامه‌های قراردادی، قواعد متحدالشکل ضمانت نامه‌های عدالمطالبه، عرف‌ها و رویه‌های متحدالشکل اعتبارنامه‌های تضمینی بین‌المللی و کنوانسیون آنسیترال راجع به ضمانت نامه‌های مستقل و اعتبارنامه‌های تضمینی یافت می‌شود. در معاملاتی که عنصری از ایالات متحده در آن دخیل است، بدیهی است ماده ۵ قانون متحدالشکل تجارت، منبع حقوقی مهمی در آن مورد خواهد بود و حتی برای معاملاتی که هیچ عنصری از ایالات متحده در آن دخیل نیست اما به موضوعاتی در رابطه با تقلب و جعل ارتباط می‌یابد، ماده ۵ قانون به عنوان یک منبع ارشادی که غالباً به طور صریح اصول حقوقی اعتبارات اسنادی را بیان داشته، می‌تواند موثر واقع شود. بی‌تردید، در کنار این منابع اختصاصی، حقوق داخلی کشورهای مختلف نیز بویژه در مسائل مربوط به اصل انطباق دقیق اسناد و اصل استقلال اعتبار و مسائل مرتبط با استثنای مهم بر اصل استقلال یعنی ایراد تقلب، حقوق اعتبارات اسنادی را تکمیل خواهند کرد.^۳

^۱ Uniform Customs and Practice for Documentary Credits (UCP).

^۲ the Uniform Customs and Practice for Documentary Credits for Electronic Presentation (EUCP).

^۳ تنها استثنای ممکن بر این گفته، حقوق مربوط به ضمانت نامه‌های بانکی و ضمانت نامه‌های حسن اجرای تعهد است که قیاس و تشبیه اعتبارات اسنادی با آن می‌تواند مفید افتد. استثنائاً حقوق ضمانت نامه‌ها از مسائلی نیست که غالباً و کلاً و دادگاه‌ها را در این زمینه به بیراهه رهنمون سازد.

- از این روست که تحقیق درباره اعتبارات اسنادی، جدای از مفهومی که حقوقدانان درباره حقوق قراردادهای اسناد قابل معامله می‌دانند، باید به شکل گسترده انجام گیرد.
- با عنایت به آنچه تا کنون مورد بحث قرار گرفت نکات زیر استنتاج می‌گردد:
- ۱- اعتبار اسنادی یک تاسیس خاص تجارت است که متفاوت با هر ابزار دیگری است.
 - ۲- در اعتبار اسنادی بعنوان مهم‌ترین روش پرداخت بین‌المللی به واسطه وجود بانک‌ها، منافع طرفین به نحو مطمئنی تضمین و نگرانی آن‌ها برطرف می‌گردد. مشکلاتی که در هیچ روشی بدین اندازه رفع نشده است.
 - ۳- کامل‌ترین تعریف از اعتبار اسنادی که متضمن کلیه حقوق و ویژگی‌های آن باشد در ماده دو یو.سی.پی. ۶۰۰ بیان گردیده است. این ماده اعتبار اسنادی را هرگونه ترتیبی، به هر نام یا توصیفی که در برگیرنده‌ی تعهد قطعی و برگشت‌ناپذیر بانک گشاینده نسبت به پذیرش پرداخت اسناد ارائه شده طبق شرایط اعتبار باشد تعریف نموده است.
 - ۴- مزیت‌های اعتبار اسنادی بر سایر شیوه‌های پرداخت عبارتست از تضمین انجام معامله، تامین نقدینگی و نزدیکی مکان جهت اقامه دعوا؛ اما تاخیر، هزینه بالا و تقلب از جمله مهم‌ترین مشکلات در روند اعتبار اسنادی می‌باشد.
 - ۵- با توجه به اینکه اعتبار اسنادی با ماهیت هیچکدام از عقود معین قابل انطباق نمی‌باشد وفق ماده ۱۰ قانون مدنی قراردادی مستقل بوده که دارای جنبه‌های منحصر بفرد می‌باشد و تنها در قالب ماده ۱۰ قانون مدنی می‌تواند کلیه آثار و ویژگی‌های خود را حفظ نماید.
 - ۶- هدف یو.سی.پی. برقراری یک رشته ضوابط قراردادی به منظور همگونی معاملات اعتبار اسنادی در کشورهایی است که از سیستم قضایی و مالی مختلفی برخوردارند.
 - ۷- بااستناد ماده ۱ مقررات متحدالشکل اعتبار اسنادی از آنجا که این مقررات قانون نمی‌باشد تنها زمانی قابلیت وصول پیدا می‌کند که طرفین آن را در قراردادهای خود بعنوان شرط ضمن عقد گنجانده باشند.
 - ۸- کمیسیون بانکی اتاق بازرگانی بین‌الملل جهت ضابطه مند نمودن روابط بین بانک‌های درگیر در معامله اعتبار اسنادی اقدام به تصویب مقرراتی جهت پوشش اعتبار اسنادی تحت نام یو.آر.آر. نمود که تجدیدنظر شماره ۷۲۵ آن جهت هماهنگی با آخرین نسخه یو.سی.پی؛ که منبع اصلی ارجاعات این پایان نامه می‌باشد (یو.سی.پی. ۶۰۰) از اول اکتبر ۲۰۰۸ قابلیت اجرا یافته است.

- ۹- نتایج استفاده از اعتبار اسنادی در روابط تجاری بین‌الملل از قرار ذیل است: افزایش امکانات مالی بازرگانان بین‌المللی، ایجاد اطمینان و اعتماد متقابل بین فروشندگان و خریدارانی که در کشورهای مختلف اقامت و فعالیت دارند، استفاده از تخصص کارشناسان بانک‌ها برای انجام دقیق قراردادهای، ایجاد سرعت در انجام معاملات، کاهش خطرات و نهایتاً صرفه جویی در هزینه‌ها و تقلیل آن و تحصیل سود بیشتر.
- ۱۰- مهم‌ترین ویژگی‌های حقوقی اعتبارات اسنادی عبارتند از جنبه شکلی اسناد، مصونیت (عدم ورود ایرادات و استثنائات)، استقلال، وصف تجریدی، وصف تنجیزی و موضوعیت داشتن اسناد.

منابع

۱. اخلاقی، بهروز، مقاله «بحثی پیرامون اعتبارات اسنادی»، انتشارات مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، ۱۳۶۹.
۲. اخلاقی، بهروز، مقاله «بحثی پیرامون مفهوم اسناد تجاری»، نشریه دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۲۱، اسفند ۱۳۵۸.
۳. ایمانوئل تی. لاریا، روشهای پرداخت ثمن در تجارت الکترونیک: آیا جایگزین‌های ممکن و کارآمدی برای اعتبارات اسنادی وجود دارد؟، مترجم: ماشاءالله بناء نیاسری، مجله حقوقی، شماره ۳۴، بهار و تابستان ۸۵.
۴. ایمانی مرکید، مقصود، اصول حقوقی حاکم بر اعتبارات اسنادی، مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه تهران، ۱۳۶۷.
۵. زمانی فراهانی، مجتبی، بانکداری خارجی، جلد اول، انتشارات ترمه، چاپ دوم، تهران، آذرماه ۱۳۸۷.
۶. کمالی، یاسان، بررسی اعتبارات اسنادی در قالب عقد جعاله، تحقیقات دوره کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد اسلامی، پاییز ۱۳۶۷.
7. J.Kalson, David, The International MONETARY Fund A Greement AND Letters Of Credit: A BALANCE Of Purposes, summer 1983, university of Pittsburgh Law Review.
8. Maurice Megrah, Risk Aspects of the Irrevocable Documentary Credit, 24 Ariz. L. Rev. 225, 256 (1982).